

Böylesi çaba artık sürekli olmamalıdır. Çünkü bugün Y. Küpeli üzerine uygulanan yöntemler, eğer açığa çıkarılıp engellenmezse yarın imkân bulunan herkese karşı yöneltilenecektir.

LUNAÇARSKİ'NİN YAZISI VE MARKSİST ELEŞTİRİ ÖLÇÜTLERİ

Lunaçarski'nin, çeşitli yazılarından yapılmış bir derlemesi Batı dillerine çevrilmiş ve Batı ülkelerinde yayımlanmıştır. Bu kitabı Bilim Yayınları'nın çevirtip yayımlayacağını öğrenmiştik. *Militan* dergisinin Aralık sayısında bu kitabın ilk yazısı olan «Marksist Eleştiri Sorunları Üstüne Tezler»i yayımlandı. Yazının başında, derginin koyduğu kısa bir tanıtma yazısı var Lunaçarski için. Bu tanıtma yazısında, yazarın bir zamanlar Mach etkisinde olduğuna değiniliyor. Ancak, bunun daha sonraki bir önemli uzantısından söz edilmemiş: Lunaçarski'nin, 1905 yenilgisinden sonraki kısa süreli mistisizmi. Derginin bundan söz etmemesi aslında normaldir. Daha sonraları devrim pratiği içinde hiç aksamadan canla başla çalıştı Lunaçarski. Ancak ben onun *düşünce tarzına* biraz değişik bir açıdan yaklaşmak istediğim için bu kısa süreli mistisizm olgusunu da tartışma alanına katmak gereğini duydum.

Militan dergisi Lunaçarski'yi tanıtırken ona karşı eleştirel bir tavır almamış. Doğal olabilir bu. Ancak, benim bildiğim kadarıyla, *Militan* dergisinin ana kadrosu, sanat konusunda, «sosyalist gerçekçilik» formülünden çok daha geniş bir anlayışa sahiptir. Bu bakımdan derginin Lunaçarski'yi eleştirel bir tavır almadan tanıtması bana şaşırtıcı geldi. Gerçi Lunaçarski «sosyalist gerçekçilik» akımının formüllemesinden önce yaşamıştır, ama düşüncesi, bu akımı hazırlayan temel taşlarından sayılabilir.

Bu, aslında çarpaşık bir so-

run. Lunaçarski'yi böyle düşünmeye iten bazı nesnel koşullar var. Bu açıdan bakıldığında Lunaçarski'nin sentezi tam anlamıyla *teorik bir sentez* değil, bazı vazgeçilmez teorik doğrularla birtakım politik zorlamalar arasında yapılmış bir çeşit uzlaşma denebilir. İşte bu uzlaşma sentezinde, Lunaçarski'nin düşüncesinin arka planında her zaman yer alan bazı «idealist» düşünce tortularının da payı var. 1905 sonrası mistisizm, bana bu bakımdan, *bir şeyin belirtisi* olması bakımından, açıklayıcı geliyor (tabii daha önceki Mach etkisi de öyle).

Lunaçarski'nin düşüncesindeki somut gelişkilere gelmeden önce, bunlara yol açan politik ortamın ana çizgilerini kısaca görmeye çalışalım. Bolşevikler için birinci derecede önemli bir soru, *Menşevik* düşünceyle aralıksız polemikleridir. Bu sorun, onlara, bugün bize görüldüğünden daha farklı görünmüştür. Bütün uzlaşmazlıklarına karşın, bütün öfkelerine karşın, mücadeleleri belli bir saygının dışına da çıkmamıştır. Ayrıca, temeldeki ayrılık, zaman zaman bazı yaklaşma ve geçici barışmalarla noktalanmıştır. Özellikle Plekhanov gibi bir kişi düşünülürse, Bolşevik tavrın çiftdeğerliliği daha kolay anlaşılır. Çünkü Plekhanov'un *politik yanlışlığı* açıktır, ama büyük bir Marksist olduğu da su götürmez.

Özellikle Plekhanov sözkonusu olduğunda, ortaya çıkan başlıca sorun «determinizm»le ilgiliydi. Plekhanov'un abartılmış determinizmine karşı Lenin doğru çözümü buldu. Ancak, tartışmanın yaygın ortamında, Menşevik determinizme karşı özel voluntarizmin vurgulanması, teori-öncesi ideoloji düzeyinde bazı yeni tuzaklar hazırlayabilirdi.

Lunaçarski'nin bu ideolojik kutuplaşma karşısında aldığı tavır *Militan*'da yayımlanan «Tezler» de gözlemlenebilir, ama asıl, kitabın ikinci yazısında, geçen aynı 1928 yılının ürünü olan Çernişevski değerlen-

dirmesinde bunu çok daha açık seçik görüyoruz. Lunaçarski burada, Plekhanov'un Marksizm içinde kalsa bile pasifizme götürülen determinizmine karşı, idealist Çernişevski'nin müdahaleci ahlâkçılığını açıkça tercih eder. Bu konu, ikinci bir özel koşullanma sorunu ile bizi yüz yüze getiriyor. Edebiyat ve sanat konusunu ele alan bütün Rus devrimcileri, daha öncenin idealist *ama radikal* eleştirmelerinden etkilenmişlerdir. Belinski, Dobrolyubov, en başta Çernişevski, Plekhanov'u bile bir ölçüde etkilemişlerdi. Lunaçarski, politik ortamın bir gereği olarak, Çernişevski'nin kendisini etkilemesine bilinciyile izin verir.

Dediğim gibi bu, gerçekten teorik bir sentez değildir. Menşevik determinizminin Marksist terminoloji altında gizli idealizmine karşı, açık bir idealizmin aktivizmini getirmek çözümlenemez çünkü. Nitekim, Lenin'in Menşevizmle karşı getirdiği çözüm de bu değildir.

Lunaçarski'nin Çernişevski değerlendirmesinden belirleyici bir bölüme bakalım şimdi. Burada, hem bu seçmeyi, hem de seçmenin, öğeleri gereği, «sosyalist gerçekçilik» anlayışına nasıl zorunlu olarak yol açtığını göreceğiz:

«Bugünün eleştirisinin, edebiyat üstüne, ne olması gerektiği açısından konuşmaya hakkı var mıdır? Yazarların ismarlama yazmak zorunda olduğunu, en iyi okurların, bu geçici dönemde, bilgilerini artırmak, ülkedeki sınıf ve toplumsal grupların hayatını incelemek için malzemeye ihtiyaçları olduğunu söylemeye hakkı var mıdır? Yazarların, cumhuriyetimizin genç yurttaşlarının nasıl olması gerektiğini gösteren olumlu karakterler yaratmasını talep etmeye, gelişmemize zarar veren kusur ve eksiklikleri gözümüzde aşğılık hale getirecek şekilde damgalamalarını yazarlarımızdan istemeye hakkımız var mı? Bu ahlâkî talepleri edebiyata empoze etmeye hakkımız var mı? «Tatlı ses ve dualar»a sırt çevirip edebiyatımı-

zın ahlâkî bir güç olması, kendimizi eğitmemize yardım etmesi gerekir derken, edebiyatımızın kendisi de sınıfımızın kendini eğitmesinin sürecidir derken haklı mıyız değil miyiz? Öyle sanıyorum ki haklıyız. Öyleyse kim haklı? Edebiyatımızın böyle olması gerekir demenin büyük bir günah olduğunu söyleyen Plekhanov mu; yoksa yazarın ahlâkî etkinliği konusunda olumlu düşünen Çernişevski mi? Bunun sonucu artık bellidir: «Diyoruz ki, Çernişevski bir Marksist olmadığı halde, biz Marksistler onun öğretisini kabul edebiliriz.»

Lunaçarski'nin vardığı *sentez olmayan sentez* ilginç, çünkü aynı zamanda, «sosyalist gerçekçiliğin» temellerinin Marksizm dışında olduğunu da bütün açıklığıyla gösteriyor. «Sentez olmayan sentez» diyorum, çünkü «bizim programımızı yazan yazarı istemiyoruz» sözü de Lunaçarski'nindir. «Tezler» dik-katle okunduğunda, yazının başından sonuna kadar iki ayrı sesin konuştuğu anlaşılır. Biri, kültürlü bir insan olarak değerlendiren Lunaçarski'dir; öbürü, sosyalizmin kuruluşu aşamasında, koşulların zorlamasıyla Marksizm-dışı «pragmatik» çarelere sarılmaktan kendini kurtaramayan Lunaçarski. Ama ikinci katı bir kural getirdiğini, birinci aradan sıyrılıp bunu sanatsal bir biçimde yumuşatmak ister; birinci biraz fazla konuştu mu, ikinci ses liberalizme düşüyor korkusuyla atılıp bir kural daha getirir. Özellikle Plekhanov konusunda Lunaçarski'nin sesi çatallaşır, çünkü ne tam benimseyebilir, ne de büsbütün silip atabilir onu.

Lunaçarski'nin kitabındaki görece daha «teorik» sayılacak metinler burada pek kısa bir şekilde değinebildiğim nedenlerden ötürü çelişiktir. Kitap, umarız yakında yayımlandığında, bu sorunlara daha genişlemesine dönebiliriz. Öte yandan, bir de Lunaçarski'nin çeşitli yerli ve yabancı yazarları değerlendirdiği var ki, bu yazılar

bana her bakımdan daha parlak görünüyor. Yukarıda değindiğim kısıtlamalar içinde «sosyalist gerçekçilik» akımının bir çeşit ideolojik öncüsü olan Lunaçarski, Dostoyevski'yi, hattâ Proust'u değerlendirirken çok daha kendine özgü bir dille konuşabiliyor, Mayakovski'ye büyük bir sıcaklıkla sarılabiliyor. Sanırım bize ışık tutacak asıl Lunaçarski buradadır.

Yukarıda aktardığım metinde, «bu geçici dönemde» sözünün altını çizmek gerekir. Vardığı sentezin aksayan yanlarını herhalde Lunaçarski kendisi de biliyordu. Bunları, «bu geçici dönemde» uyulacak, sonra sosyalizm sağlan bir şekilde kurulunca def edilebilecek zorunluklar gibi düşünmüş olması akla yakındır. Ama sosyalist gerçekçiliğin formüllerini yapanlar, Jdanof, v.b., bunları devrimci edebiyatın evrensel kuralları olarak tanıttılar. «Romantik idealizm», Marksist bir kategori olarak tanıttılar ne-redeyse.

Lunaçarski'nin XII. Tez'i bu bakımdan ilginç. Devrimi koruma titizliğiyle, karşı-devrimci fikirleri sergilemelidir eleştirmen, der burada. Ama bunun Devlet'e yapılmış bir ihbar olmayacağını vurgular. Kişisel düşmanlığı yüzünden bunu yapacak eleştirmenin bir «alçak» olduğunu söyler. Lunaçarski'nin namusu, bu sözlerinin garantisidir—ama *kişisel* bir garanti bu. Bir başka dönemin değişik koşullarında, böyle bir garanti ne dereceye kadar geçerli olabilirdi? Bu sorunun cevabı, Stalin ve Jdanov'un bazı uygulamalarında yazılıdır.

Son olarak, Lunaçarski'nin polemik üslubuyla ilgili son Tez'ine değinerek yazıyı bitirmek istiyorum: onun edebî eleştiri üslubu üstüne söyledikleri, biz Türkiyeli devrimcilerin bir-birimizle *her konuda* yaptığımız tartışmalar için geçerli: «... iddialarının zayıflığını polemiklerinin parlaklığıyla kamufletmek eleştirmenin en büyük günahlarından biridir. Genellikle, ortada pek fazla akılcı kanıtlanma olmayıp bir yığın yakı-

cı söz, karşılaştırma, alaylı ünlem ve sinsî sorular varsa, nesnel bir izlenim olabilir ama pek fazla ciddiyet bulunmaz. Eleştirinin kendisine de eleştiri uygulanabilmelidir, çünkü Marksist eleştiri aynı zamanda bilimsel ve sanatsal bir çalışmadır. Öfke eleştirinin en iyi kılavuzu olmadığı gibi çok zaman eleştirmenin haksız olduğunu da gösterir.»

Sonuç olarak, «sınıf nefretine bağlıyor sorunu Lunaçarski: «Sınıf nefreti kasıtlı olarak vurur, ama gökyüzündeki bir bulut gibi, kişisel kötü niyetin üstündedir.» Bu Marksist geleceği biraz çabuk unutmaya eğiliminde olduğumuzu, kişisel küfür-bazlığımızı sınıf nefreti diye kendi kendimize kolay yutturduğumuzu sanmakta çok haksız değilim herhalde.

MURAT BELGE

1975 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

1975 yılının ekonomik gelişmelerini değerlendirebilmek için gerekli verilerin çoğu belli olmuş durumda.* Verilerin incelenmesi 1975'in, dışa bağımlı sanayileşme sürecinin olağan yollarından biri olduğunu gösteriyor. Şu anlamda olağan, uzun süre AP ve Demirel tarafından yürütülen ve sonra 12 Mart hükümetlerince daha aktif biçimde uygulanan ekonomi politikasının gösterdiği bazı özellikler yine egemen, örneğin külfetleri kitlelere yüklemek ve nimetleri sermaye sınıfına, özellikle sanayicilere sunmak gibi yada dışa bağımlılığın artması gibi ve de bunların yanında belirli ekonomik büyüklüklerde gelişme sağlamak gibi. Öte yandan 1975'in olağandışı sayılabilecek yönleri de var, dış ekonomik ilişkilerin ciddi çıkmaza girmesi gibi ve kamu kesiminde bazı yeni sanayi kollarının kurulması girişimleri gibi.

SEKTÖREL GELİŞMELER

İlk olarak gayrisafi milli ha-